

УДК 316.344.23(497.6)

Велинка Томић

Регулаторна комисија за енергетику РС

Требиње, БиХ

МОГУЋНОСТИ СУЗБИЈАЊА СИРОМАШТВА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Резиме

Сиромаштво је ријеч која се, тринаест година након окончања ратних сукоба на просторима бивше Југославије, најчешће повезује са именом државе Босне и Херцеговине. Иако се сиромаштво може пратити преко више димензија, материјално сиромаштво је најчешће изражен облик сиромаштва у Босни и Херцеговини. Економски раст је сигурно неопходан за смањивање сиромаштва, али показало се да он није самодовољан и да без активне улоге државних институција и приватног сектора на овом пољу, не може доћи до побољшања положаја сиромашних у Босни и Херцеговини.

Кључне ријечи: сиромаштво, транзиција, привредни раст, социјална политика.

Увод

Сиромаштво перципирано кроз прилоге CNN-а о гладовању дјеце у Етиопији и осталим држава које су жртве колонијалног покрета, дуго времена је представљало једину слику коју су људи са простора Европе имали о овом друштвеном феномену. Џакови са брашном, рижом и пшеницом, гладне очи афричке дјеце и хиљаде руку које се отимају за хљеб су биле слике које су Балкану биле тако далеке и туђе.

Међутим, последњих петнаестак година, на овом простору, значајно су промијењена поимања сиромаштва. Распад СФРЈ, ратови, избјеглице, разарање привреде и крах животног стандарда су на велика врата довели сиромаштво и у наше домове. Средњи сталеж који, према водећим свјетским економистима, представља кичму сваке економије и има највећи потрошачки потенцијал преко ноћи је нестао остављајући земље са два изражена екстрема: екстремно богати и екстремно сиромашни.

Сиромаштво има и суштинску вриједност и функционалан значај. Сиромаштво рађа неефикасности различитих врста: социјалну нестабилност, разне врсте дискриминације, негативне ефекте по цјелокупну привреду и друге облике економског и социјалног функционисања. Сиромашни требају повољне прилике, јачи утицај у друштву и већу сигурност. Чак и у периодима економског раста појединци или групе које су се нашле у зачараном кругу сиромаштва тешко из њега излазе.

1. Истраживање сиромаштва у БиХ

Само истраживањем и мониторингом сиромаштва, идентификовањем типова сиромаштва и најугроженијих становника у неком друштву, могуће је креирати и одговарајуће политике и програме који воде смањивању сиромаштва. Дакле, без мјерења сиромаштва не би било могуће пратити ни резултате његовог смањења. Најпознатији индикатори сиромаштва су: коефицијент (стопа) сиромаштва, коефицијент (стопа) јаза сиромаштва и коефицијент (стопа) доходног јаза. Поред овог ужег приступа приказивању сиромаштва на основу дохотка и потрошње, литература нуди и шири приступ феномену сиромаштва преко људског развоја. Године 1997. у оквиру Програма Уједињених нација за развој (УНДП) афирмисан је индекс људског сиромаштва *Human Poverty Index*. (HDR 2001: 243; HDR 1997:117) Ако су здрав и дуг живот, стицање знања, располагање ресурсима за пристојан животни стандард, социјална укљученост итд. расположиве људске опције, онда би ускраћивање истих означавало сиромаштво. Поред наведених индикатора сиромаштва код спровођења анкета уобичајено је, а и неопходно, да се утврди неједнакост расподјеле дохотка становништва или дисперзија дохотка становништва и то најчешће преко Gini коефицијента. (БХАС, РСИС, ФИС, WB, 2002:8,9)

1.1. Ко су сиромашни у БиХ?

Према међународним стандардима сматра се да особа која троши дневно око 8 КМ¹ (или 5,67 USD), живи испод границе сиромаштва, а особа која дневно троши 2 КМ (или 1,42 USD) живи на граници физичке егзистенције. Пошто се у БиХ није радио попис становништва од 1991. године, не може се прецизно упоређивати статистика са бројем становника, али се на различитим интернет адресама могу наћи подаци о снижавању стопе сиромаштва. Посљедње свеобухватно мјерење сиромаштва обављено је у 2004. години и представници Свјетске банке најављују ревизију и ново истраживање стања сиромаштва у БиХ (EWR 2008: 40).

У покушају да се одговори на питања: ко су сиромашни, какве су њихове карактеристике, каква је расподјела богатства, који су фактори који воде у сиромаштво итд. Влада БиХ, путем своје три статистичке организације (Државне агенције за статистику, Завода за статистику РС и Завода за статистику ФБиХ) спровела је вишенамјенску анкету домаћинстава широм земље у јесен 2001. године. Ова анкета, *Студијска анкета мјерења животног стандарда у БиХ* [ЈСМС-БиХ], израђена је да би се измјерило благостање у монетарном и немонетарном смислу у држави, те пружиле информације о повезаности степена благостања и незапослености, здравства, образовања...

¹ КМ = конвертибилна марка.

ЛСМС је послужила као статистичка база за израду анкете *Живјети у БиХ, Талас 4*, која је спроведена крајем 2004. године. Примјеном дефиниције сиромаштва према којој су сиромашни они чији је приход испод двије трећине медијалног прихода, изведени су показатељи сиромаштва за БиХ. Према подацима ове анкете линија екстремног сиромаштва износи 772 КМ по становнику, док линија генералног сиромаштва износи 2 223 КМ по становнику годишње, тј. 8 КМ дневно. Такође, према истој анкети, праг или граница сиромаштва за домаћинства је 250 КМ мјесечно или двије трећине медијалног прихода.² Испод ове границе сиромаштва је у Таласу 4 било 35,7% домаћинстава у БиХ. Према претходном истраживању (Талас 3) број сиромашних домаћинстава био је 34,7%, што представља благи пораст од 1% кумулативно. Разлика између ентитета је велика. У РС дошло је до пада броја сиромашних домаћинстава, са 46,4% на 41,9% а у ФБиХ до пораста броја домаћинстава која живе испод границе сиромаштва, са 25,3% на 27,6% (DfID 2005:60).

Узрок оваквој разлици у броју сиромашних појединаца у БиХ и сиромашних домаћинстава у БиХ се дугује карактеристикама и саставу домаћинстава. Запослени појединац чија су примања скромна (али довољна да га држе изнад линије сиромаштва), са једне стране, је истовремено глава породице чија укупна примања не прелазе границу сиромаштва те се цијело домаћинство сматра сиромашним. Такође, за Босну и Херцеговину је карактеристично и "комјешање" око линије сиромаштва. Другим ријечима, много је људи који нису дугорочно а ни перманентно сиромашни, него се крећу око границе сиромаштва налазећи се некад испод, а некад изнад те границе.

Најчешће се у анализама транзиционих привреда као најсиромашније категорије становништва наводе: становништво руралних подручја, незапослени, особе са ниским нивоом образовања, дјеца и стара лица. Међутим, Босна и Херцеговина има и једну специфичну категорију становника: избјегла и расељена лица. То су лица која су током и након рата промијенила своје мјесто пребивања. Ако се посматра учешће избјеглих и расељених у сиромашном становништву БиХ, табела показује да је ова категорија становништва доминантна међу сиромашним у држави. За ово постоји неколико објашњења. Прво, ова категорија становника БиХ је била присиљена да се сели, изгубила је регуларне изворе прихода, а пошто је настала током рата за њу и није било адекватно осмишљених програма социјалне помоћи, који би је чували од пада у дубоко сиромаштво. У наредној табели приказан је састав становништва БиХ према критеријуму сиромаштва:

² Медијални приход је у Таласу 4 износио 375 КМ.

Табела 1. Профил сиромаштва: Састав становништва БиХ по групама (у %)

Карактеристике (личне и карактеристике домаћинства)	Удио у становништву	Удио у сиромашнима
Величина домаћинства		
1 особа	4.9	0,7
2 особе	13.6	4,3
3 особе	18.1	9,8
4 особе	29.5	26,3
5 и више	34.0	58,8
Статус расељености због рата		
Мјесто становања непромијењено	46.2	45,9
Промијењено током рата	29.6	18,4
Повратници (избјеглице и РЛ)	7.6	6,5
Остатак избјеглица и расељених	16.6	29,2
Старосна доб особе		
Дјеца (18 и млађа)	24.7	34,4
Омладина (19-24)	9.1	8,5
Основна радна доб (25-49)	35.1	35,7
Предпензиона доб (50-55Ж/60М)	9.9	7,3
Пензионисање (>55Ж, >60М)	21.3	14,2
Образовање главе домаћинства		
Никакво	7.9	11,5
Основно	35.7	46,9
Средње	13.0	6,6
Средње стручно	34.1	32,2
Виша школа	4.6	2,3
Факултет	4.8	0,5
Запосленост главе домаћинства		
Старији, не ради	25.5	24,5
Радне доби, не ради	23.0	33,2
Запослен	51.5	42,3
Одрасле особе на тржишту радне снаге		
Зависни чланови породице	31.5	39,0
Пензионер, хендикепиран, студент	30.9	23,7
Регистрован као незапослен	16.0	21,9
Регистрован као запослен	21.6	15,4
Локација		
Урбана	25.6	18,2
Мјешовита	31.6	38,2
Рурална	42.8	43,7
Тотал	100	100

Извор: Благодатање у БиХ 2001: Мјерења и налази, БХАС, РСИС, ФИС, WB, децембар 2002, стр. 30.

Ризику пада у сиромаштво посебно су изложена дјеца. У Федерацији БиХ дјеца чине 26,2 процента становништва, а чак 39,6 процената сиромашних. Ситуација је нешто блажа у Републици Српској: на учешће дјеце у укупном

становништву од 22,2 процента забиљежено је учешће од 28,9 процената у сиромашним у РС. Претходна табела доказује и чињеницу да пензионери нису најугроженија категорија становништва, као што се претпоставља. Сиромаштво је најјаче погодило становнике у радној доби који нису остварили радни статус, те живе на самој маргини друштва.

Повезаност ниског нивоа образовања и сиромаштва се показује и на нивоу ентитета и на нивоу државе БиХ. Структура становништва ентитета и државе према овом критеријуму није повољна за нове изазове транзиције. Доминира становништво са основним и средњим образовањем и оно биљежи и највеће учешће у сиромашним БиХ. Најнижи проценат сиромашних је међу високо образованим особама.

И домаћинства са запосленом главом породице западају у сиромаштво (то је стога што су плате биле или сувише ниске или нису редовно исплаћиване или и једно и друго). Може се рећи да сиромаштво погађа и породице у којима глава породице ради али да је ипак учешће у сиромашним веће за породице гдје глава породице не ради, а посебно ако је у радној доби. Величина породице је директно пропорционална ризику пада у сиромаштво. Најсиромашније су оне породице у којима има троје и више дјеце, гдје глава породице није запослена, гдје има више издржаваних чланова домаћинства, гдје је низак ниво образовања носиоца домаћинства итд.

И према Прелиминарном извјештају о стању сиромаштва у БиХ за период 2001-2004. година (БХАС, РСИС, ФИС, WB (2005) међу најсиромашније групе становника у БиХ спадају:

- домаћинства са троје и више дјеце,
- лица која су још увијек избјеглице и расељени,
- домаћинства са двоје дјеце,
- домаћинства у којима глава породице има мање од 25 година,
- незапослени (ИЛО квалификација) и
- домаћинства у којима глава породице има само основну школу.

Исти извјештај садржи податке о јазу сиромаштва, тежини сиромаштва, стопама сиромаштва и неједнакости (Gini коефицијенту) за наведени период (Табела бр 2).

Дакле, шта се то промијенило од 2000. године до 2004. године? Република Српска биљежи значајан пад вриједности свих наведених показатеља сиромаштва. Јаз сиромаштва је снижен за 46 КМ. Такође, забиљежене су и ниже вриједности индекса јаза и квадратног индекса јаза сиромаштва у 2004. години у односу на 2001. годину: тежина сиромаштва се смањила за 1%. Показатељ неједнакости, Gini коефицијент, је остао на истом нивоу од 0,26%. Стопа сиромаштва је снижена за 4 процента а број сиромашних за чак 16,1%. У ФБиХ јаз сиромаштва је и 2001. године био знатно нижи него у РС – 73 КМ, а 2004. године је снижен за 4 КМ, на 69 КМ. Интересантно је да се неједнакост, мјерена Gini коефицијентом, повећала за 2%, док су индекс јаза

и тежина сиромаштва остали непромијењени. У Федерацији је забиљежено, у посматраном периоду, смањење стопе сиромаштва од 0,9% и броја сиромашних за 5,5%. И на нивоу државе БиХ осјетно су снижени: јаз сиромаштва (са 101 КМ на 83 КМ), стопа сиромаштва за 1,7% и број сиромашних за 8,7%.

Табела 2. Индикатори сиромаштва у БиХ у периоду 2001-2004. година

	ПОКАЗАТЕЉ	РС	ФБиХ	БиХ
2001.	Јаз сиромаштва (у КМ)	147	73	101
	Индекс јаза сиромаштва (у %)	7	3	5
	Квадратни индекс јаза (у %)	2	1	2
	Gini коефицијент	0,26	0,26	0,26
	Стопа сиромаштва (у %)	24,8	16,3	19,5
2004.	Јаз сиромаштва (у КМ)	101	69	83
	Индекс јаза сиромаштва (у %)	5	3	4
	Квадратни индекс јаза (у %)	1	1	1
	Gini коефицијент	0,26	0,28	0,27
	Стопа сиромаштва (у %)	20,8	15,4	17,8
	Смањење стопе сиромаштва (у %)	4,0	0,9	1,7
	Смањење броја сиромашних (у %)	16,1	5,5	8,7

Извор: *Благостање у БиХ 2001: Мјерења и налази*, БХАС, РСИС, ФИС, WB, децембар 2002, стр. 30.

На интернет адреси развојног програма Уједињених нација могу се пронаћи подаци и о неким показатељима сиромаштва за последње двије године који се базирају на самопроцјењивању анкетираних. Иако 2007. годину карактеришу повећање просјечних плата и пензија, мјерено "очима званичне статистике", видљиво је да је и даље око половине босанскохерцеговачких домаћинстава у групи са ниским приходима (приходима испод 500 КМ мјесечно) што им није довољно за покривање издатака за просјечну потрошачку корпу (EWR, 2007:45).

Према подацима испитивања у марту 2008. године, од новембра прошле године број домаћинстава са ниским приходима (приходима испод 500 КМ мјесечно) се смањо са 47,9% на 37,9% у Федерацији БиХ, односно са 51,4% на 48,3% у Републици Српској. Истовремено, број домаћинстава са високим приходима (приходима изнад 1 500 КМ) у овом кварталу у односу на претходни повећао се у оба ентитета, и то у Федерацији БиХ са 3,9% на 4,3%, а у Републици Српској са 1,9% на 4,8% (EWR 2008:40).

Поред људи који живе испод границе сиромаштва (8 КМ) додатних 30% становништва у БиХ је близу да постане сиромашно. Међутим, екстремно сиромаштво у БиХ не преовладава. Поједина домаћинства су хронично сиромашна, нека су перманентно изван сиромаштва али највише забрињава чињеница да је као најзначајнији фактор који доводи до пада у сиромаштво – повећање броја дјете.

2. Борба против сиромаштва

Питање борбе против сиромаштва у Босни и Херцеговини може се, у принципу, поставити на два основна начина: реактивно – дакле, као борба против сиромаштва, или проактивно – као борба за просперитетно друштво и одржив развој. Тренутно у БиХ доминира први приступ, са свим својим инхерентним ограничењима. Проактиван приступ би питање добре управе ставио у први план, тамо гдје му је и мјесто. Свакако је примарни услов за смањивање сиромаштва у БиХ убрзани опоравак и раст реалне економије, производње, што подразумева низ специфичних економских политика. У датим економским реалностима и ризицима од повећања сиромаштва једино могуће рјешење је у реформи свих сектора усмјерених на смањење сиромаштва, боље речено у радикалној промјени приступа. Елиминација сиромаштва не може бити само ствар државе (БиХ, ентитета, кантона, општина) већ цијелог друштва, тј. интегрисана политика државе, локалних заједница и невладиног сектора.

2.1. Системи социјалне заштите

Системи социјалне заштите у ентитетима су основни инструмент, којим друштво настоји помоћи грађанима у стању социјалне потребе. Мада све категорије корисника социјалне помоћи нису једнако заступљене међу сиромашнима, ограничени ресурси и још неприлагођен законски оквир, заједно са нараслим потребама за социјалном заштитом, доводе до оштрог пада могућности постојећих система социјалне заштите да удовоље тим потребама, што представља додатни фактор повећања угрожености животног стандарда корисника социјалне помоћи.

Јавни трансфери су значајан чинилац у смањењу сиромаштва: текући трансфери чине око 17% БДП у БиХ. На трансфере домаћинствима отпада највећи дио – око 15% БДП у оба ентитета, тј. сваки пети становник је у неком виду прималац трансфера. Трансфери чине око 11% укупне потрошње домаћинстава и представљају брану од пада у сиромаштво, јер овој групи у просјеку дижу потрошњу за око 50% (WB, 2003:18). Многа домаћинства у БиХ примају неки вид трансфера, али тек мање од половине сиромашних домаћинстава је укључено у те програме. У поређењу са другим земљама региона, трансфери у БиХ су неравномјерно распоређени између угрожених група и имају ограничен учинак, у смислу извлачења домаћинстава из сиромаштва. Постојећи систем социјалне заштите није адекватан, јер фаворизира једну групу у односу на другу, тако да укупна социјална издвајања нису равномјерно распоређена према свима који за њима имају потребу. Истовремено, постоје индиције о злоупотребама код додјеле права на социјалну заштиту и о већем броју корисника него што је потребно.

Наредна табела презентује процентуалне износе социјалних давања у БиХ у 2004. години по појединим категоријама накнада:

Табела 3. Учешће појединих категорија накнада у укупним социјалним давањима

КАТЕГОРИЈА НАКНАДЕ	РЕПУБЛИКА СРПСКА	ФЕДЕРАЦИЈА БиХ
Дјечија заштита	34,8	21,0
Социјално угрожена популација	88,9	18,7
Накнаде за незапосленост	15,2	6,5
Здравствено осигурање за незапосленост	15,3	15,4
Ратни војни инвалиди	326,0	117,0
	УКУПНО РС	480,2
	УКУПНО ФБиХ	178,6
	Накнаде за избјеглице и расељене особе (БиХ)	10,1
	УКУПНО	668,9

Извор: UNDP, *Извјештај о хуманом развоју, Социјална укљученост у БиХ*, 2007. стр. 125.

Владе оба ентитета пружају ратним ветеранима посебно издашну материјалну помоћ. Насупрот мишљењу у јавности, анализа података, прикупљених у току Анкете о испитивању животног стандарда (ЈСМС), показала је да се ратни инвалиди и ратни ветерани суочавају са знатно нижим ризиком од сиромаштва у односу на просјек становништва БиХ, што се може објаснити израженом пажњом влада према овим категоријама, због политичких обећања, снаге и организованости ових група. Систем заштите ветерана у оба БиХ ентитета спада међу највеликодушније у свијету. Трансфери бившим борцима представљају највећи појединачни вид социјалних трансфера. У износу од близу 4% БДП-а, трансфери ветеранима стварају велико оптерећење за ентитетске буџете и ограничавају могућности помоћи другим угроженим категоријама становништва. Поред тога, у оба ентитета значајно додатно финансирање, са нижих нивоа власти, усмјерава се за ветеранске накнаде. Ипак, уочено је да најтежи инвалиди нису адекватно заштићени (особе са степеном инвалидитета вишим од 50%) док се помоћ даје великом броју оних који су способни за рад. Са друге стране, издваја се веома мало новаца за помоћ типичним социјалним случајевима. Од укупно 668,9 милиона КМ, колико је издвојено за ове намјене у 2004. години, на социјалну бригу о ратним војним инвалидима је отишло приближно 66% или 443 милиона КМ.

2.2. Образовањем против сиромаштва

Око 60 процентних поена сиромашних живи у домаћинствима, гдје глава породице има само основно образовање или ни то. Вјероватноћа да неко домаћинство дође у категорију сиромашних је готово три пута већа ако је глава породице завршио/ла само основну школу. Већ и средњошколски ниво образовања главе породице пружа значајну гаранцију да ће домаћинство избјећи пад у сиромаштво. Ово указује на значај побољшања образовног система за младе, као основног инструмента за дугорочно сузбијање сиромаштва. Средњорочно, стварање нових могућности за одрасле људе нижег образовног нивоа имало би позитиван утјецај на велики дио сиромашних.

Један од главних налаза већине студија јесте негативна корелација између образовања и сиромаштва: што је виши ниво образовања, појединца или у домаћинству, то је мања вјероватноћа да ће они бити незапослени, а самим тим и пасти у категорију сиромашних. Чак и код узраста од 25 до 35 година, половину свих сиромашних чине особе које су завршиле само основно образовање. Ниже образовање је повезано са радом у "сивој економији" – више од половине запослених са основном школом ради у неформалној привреди, док је за категорије с вишим нивоима образовања овај показатељ испод једне четвртине. Потреба до(пре)квалификавања радника који су остали без посла и који у својој струци нису пронашли запослење, као и остали начини стручног усавршавања представљају неке од видова подршке овој категорији становника. Од свих фактора који повећавају ризик сиромаштва, ниво образовања је појединачно најзначајнији фактор (*Образовање у борби против сиромаштва* 2002:22).

Око 94 процента дјеце од 7 до 14 година старости је обухваћено основним образовањем, а од дјеце која се упишу у први разред, 99% њих достиже до петог разреда. Ови подаци важе за цијелу земљу, без значајних разлика између полова, ентитета, те руралних и урбаних средина. Међутим, стопа уписа у средње школе знатно је неповољнија, око 73 процентна поена (74% у ФБиХ и 71% у РС), док је стопа уписа у високообразовне установе приближно 24 процентна поена (26% у ФБиХ и 22% у РС).

Структура уписаних у средње школе је још значајнији проблем: свега 14% од укупног броја младих, дораслих за средње образовање (17% у ФБиХ и 7% у РС), уписује се у средње школе, које их припремају за високо образовање, док остали ученици похађају разне облике стручних и техничких школа, које су у највећој мјери неприлагођене потребама модерне привреде и не пружају ону врсту обуке и квалификација, која би омогућила лакше запошљавање свршеним полазницима (*Ibid.*).

Реформа система образовања је кључна да би образовање могло успјешно доприносити структурном смањењу сиромаштва: према подацима јавних установа за запошљавање у БиХ, од 252 занимања за која се ученици обучавају у средњем образовању, тражња постоји тек за 20% њих. Од 32 високошколска занимања, радних мјеста има за 4. Свршени матуранти и дипломци чине 62,6% регистрованих незапослених. Стопа незапослености је 2,6 пута виша међу младима (19-24 године) који тек завршавају школу, него међу припадницима старосне групе 25-49, а чак 3,6 пута више него међу онима у доби између 50 и 60 година (WB, 2003:30-88)

3. Привредни раст и сиромаштво

Привредни раст је повезан са бројним димензијама сиромаштва. Богатије земље имају нижи проценат становништва које живи испод 1\$ дневно. Показатељи образовања и здравља су, у просјеку, бољи у имућнијим земљама. Ипак, и при истом нивоу *per capita* дохотка проценти сиромашних се могу

значајно разликовати по земљама, услед неједнакости расподеле дохотка. Ове разлике у *per capita* дохотку, од којих у великој мјери зависе размјере сиромаштва, су последица неједнаког темпа економског раста у врло дугом временском периоду. Привредни раст и у врло кратком временском периоду има позитивне ефекте по смањење сиромаштва. Током осамдесетих и деведесетих година, са сваким додатним процентом раста у просјечној потрошњи домаћинства, удио људи који живе са мање од 1\$ дневно смањивао се у просјеку за око два процентна поена. (WDR 2000/2001, 46-47).

Графикон 1. Улога привредног раста у снижавању сиромаштва

Извор: Growth, Poverty, and Inequality: Eastern Europe and the Former Soviet Union, Chapter 3: The Role of Labor Markets and Safety Nets, Document of World Bank (2006), Washington, D.C., стр. 108.

Графикон 1 на врло једноставан начин приближава везу сиромаштва и привредног раста. Привредни раст генерише додатни доходак који, ако се правилно усмјери, води смањивању сиромаштва. Међутим, привредни раст сам по себи не обезбјеђује снижавање сиромаштва. Само правилна расподела дохотка води снижавању сиромаштва. Коефицијент сиромаштва показује да при датом темпу економског раста, сиромаштво опада брже уколико се расподела дохотка уравнотежује, него ако постаје неравномјернија.

Главна гаранција правичног и сталног смањења сиромаштва је управо економски раст наклонен сиромашним, што захтијева живу економију и правичност у расподјели прихода. Влада БиХ у овом погледу има двије главне дужности: да подстиче раст путем одржавања макроекономске стабилности, осигурава висок степен конкурентности и промовише инвестиције, те да обезбједи да сиромашни имају користи од бољег економског учинка путем отварања радних мјеста и правилне расподјеле буџета.

Ипак, и при равномјерној расподјели дохотка, привредни раст неће имати приказане линеарне ефекте за све. Ако сиромашни на старту присвајају мали дио расположивог дохотка и ако се неједнакост у расподјели не мијења, њима ће припасти и мали дио додатног дохотка који је резултат привредног раста. Такође, са економским растом отварају се и бројне повољне прилике. Неједнакост у приступу тим приликама производи исте ефекте као и неједнакост у расподјели дохотка. Сиромашни, нижег образовања, имају мање изгледа за запослење у динамичним секторима привреде. Или, ако отворене политичке баријере спречавају кретање од удаљених, руралних и економски заосталих региона ка урбаним центрима, сиромашни ће тешко моћи да искористе предности миграција. Све ово говори о томе да привредни раст мора бити праведнији како би и сиромашни у Босни и Херцеговини могли убирати његове плодове.

Привредни раст је заиста неопходан, али није самодовољан. Ово потврђују и искуства осталих земаља у транзицији које су доживјеле и преживјеле нагло повећање сиромаштва са уласком у транзиционе процесе. Држава мора преузети бригу о сиромашним и помоћи им у рјешавању бројних питања, а са циљем стварања здравог друштва и здраве привреде.

Закључак

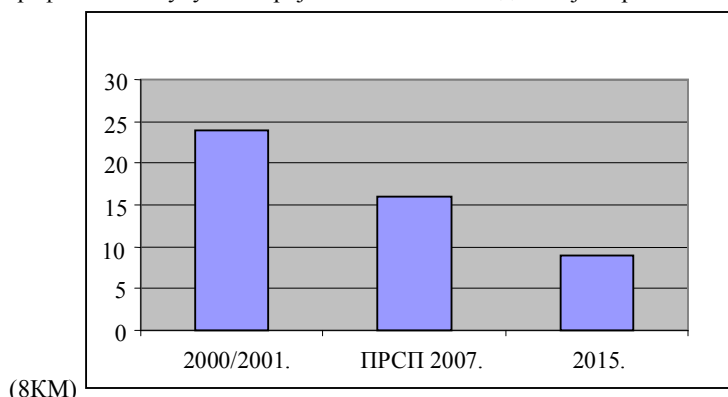
Из хуманих и економских разлога, БиХ се мора ухватити у коштац са сиромаштвом. Сиромаштво у БиХ је таквог карактера да постоји стална опасност да оно може да доведе до социјалног бунта и друштвених немира. Такви догађаји могли би озбиљно умањити изгледе земље да успостави повољније окружење за инвестиције, и отежати стабилизацију привредног раста.

Главни разлози сиромаштва у БиХ су били прије свега рат, а након њега некоректно спроведен метод приватизације, лош порески систем, корупција, стагнација у развоју индустрије, непостојање правне државе, ниски приходи и високе цијене. Посљедице сиромаштва могу се посматрати кроз три међусобно повезана нивоа: лични (незадовољство, фрустрације и беспомоћност, што често доводи до психолошких и физичких обољења), породични (већи конфликти, свађе, психолошка и физичка злоупотреба и разарање породице) и социјални ниво (виша стопа криминалитета, крађе, провале у станове, туче, социјалне немири). Недостатак културног живота и културних активности сматрају се једном од посљедица сиромаштва и генерално доводе

до опадања квалитета социјализације, што се опет сматра узроком због којег млади напуштају земљу.

У Националном извјештају о хуманом развоју / МРЦ и глобалном МРЦ оквиру за БиХ наводе се два општа задатка везана за МРЦ 1: смањење броја оних који живе у сиромаштву и смањење за пола броја оних који гладују.

Графикон 2. % укупног броја становника испод линије сиромаштва

(8KM)

Извор: *Извјештај о хуманом развоју – Миленијумски развојни циљеви* – UNDP, БиХ, 2003, стр. 124.

Дакле, борба против сиромаштва је заједничка за цијели свијет али свака држава мора на националном нивоу усвојити и спроводити стратегије за смањење сиромаштва. За значајнију редукцију сиромаштва често се мора ангажовати и међународна заједница. Нова сазнања о овом феномену и релативно повољним глобалним економским перспективама, говоре у прилог оптимистичким прогнозама о сиромаштву у 2015. години, али без политичке воље и истинског духа партнерства међу главним актерима то неће бити могуће.

Литература

- БХАС, РСИС, ФИС, WB (2002) *Благостање у БиХ 2001: Мјерења и налази*, Сарајево.
- БХАС, РСИС, ФИС, WB (2005) *Прелиминарни извјештај о стању сиромаштва у БиХ за период 2001-2004. година*, Сарајево.
- EBRD (2002) *Transition report 2002: Agriculture and rural transition*, Сарајево.
- Образовање у борби против сиромаштва* (2002) Министарство образовања, науке, културе и спорта ФБиХ.
- IBNI (2002) *Gender and Poverty: A Qualitative Survey*, Бања Лука.
- Уред за међународни развој Владе Велике Британије (DfID) (2005) *Социјалне политике у Босни и Херцеговини: развој политика дјеловања и ублажавања негативних посљедица приватизације*, Панел анкета – Извјештај ТАЛАСА 4.
- UNDP (2003) *Кратки осврт на статус МРЦ-а у БиХ: ПРСП, Европа и даље перспективе*, Сарајево.
- UNDP(2007) *Early Warning System – 2007*.
- UNDP (2007) *Извјештај о хуманом развоју, Социјална укљученост у БиХ*.
- UNDP (2008) EWR, Први квартални извјештај – март 2008. године.
- WB (2003) *Bosna i Hercegovina: Poverty Assessment*, Извјештај бр. 25343-BiH, WB, Vashington D.C.
- WB (2006) *Growth, Poverty, and Inequality: Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Washington, D.C.
- World Development Report 2006/2007*.
- <http://ssla.oneworld.net/article/view>.
- <http://www.undp.ba>.
- <http://www.childrenstrategies.org/reports/Bosnia%20Herzegovina>.

Velinka Tomić

Possibilities for Prevention of Poverty in Bosnia and Herzegovina

Abstract

Poverty is a word which, thirteen years after the war conflicts are over in the region of former Yugoslavia, is mostly associated with a name of Bosnia and Herzegovina. However, poverty can be monitored through other dimensions as well, material poverty is the most expressed form of poverty in Bosnia and Herzegovina. Economic growth is definitely necessary for reduction of poverty but it proved not to be self-sufficient and without active role of state institutions and private sector in this field, there can't be improvement of status of the poor in Bosnia and Herzegovina.

Key Words: Poverty, Transition, Economic Growth, Social Policy.